

STARE VODENICE NA JANKOVIĆA BUKU KOD OBROVCA

napisao: M. Savić iz Benkovca

Do vodenica kod Obrovca može se samo uzvodno Zrmanjom. Čamcem se brzo dođe do Jankovića buka. Naziv je dobio po proslavljenim Jankovićima, pošto su oni tu od epskih vremena imali mlinove. Na sjevernoj obali je starija vodenica. Građevina je pravokutnog tlocrta i imala je krov na dvije vode i nekoliko mlinskih kamenja (sada se ne raspoznaje koliko). Do nje je manja kuća kvadratičnog tlocrta u kojoj je bila stupa sa bunarom u koga se izlivao mlaz vode na sukno i biljce. U obe vodenice dovod je bio zidanim kanalima. Zaključujući po načinu gradnje, sjeverne kuće su starija, dok se uz mlađi južni mlin nalazi zidina, vjerovatni ostaci neke starije vodenice.

Po popisu iz 1688. u Gornjem Kotaru je bilo 16273 stanovnika, ratnika 4470, od kojih 893 konjanika, vodenica je bilo 28 i u njima 42 vitla, a onih koje su se mogle popraviti na broju je 60,¹ što potvrđuje i izvještaj Antonija Zena.² Gornji Kotar obuhvatao je veliko područje od

Poličnika na zapadu do Ervenika na istoku i u njemu su upravljali serdari iz kuće Mitrović zvanih Janković.³

Još u toku Morejskog rata (1684-1699) Zaviša Janković posjeduje kuću i dućan u Obrovcu,⁴ tu je poslovaao sa preprodajom soli u prekogranične krajeve, a zajedno s bratom Ilijom pojavljuje se kao vlasnik mlinova kod Obrovca.⁵ Osim opjevane uloge ratnika u oslobođenju Dalmacije od Turaka oni su očigledno bili rani primjeri poslovnog i dinamičnog građanstva. Mlinove na Zrmanji država je pokušavala da iznajmi zbog koristi od poreza, što su generalni providuri namjeravali da nametnu još u toku Morejskog rata.⁶ „Na maloj distanci od Obrovca je vodopad rijeke Zrmanje koji formirajući polukrug ima iznad na obe strane dvije kuće za mlin, čiji jaki tok okreće sedam vitla, a za iznajmljivanje je još za vrijeme uzvišenog prethodnika ugovoreno da se skupi sto reala na godinu.“⁷ Kako je oko istih mlinova bio spor između države i braće Jankovića, pa providur konjice A. Zeno, s

¹ B. Desnica, Istorija kotarskih uskoka II, Beograd 1951, 224, 226.

² Isto, 224.

³ Mitrovići su rodnom iz Žegara. Zajedno s ostalim Žegaranim početkom Kandijskog rata, u proljeće 1648. primamljeni od Venecije dospjeli su na staru gradinu Budim kod Posedarja. Jankovići su porodično Mitrovići, nazvani po Mitru, ocu Janka Mitroviću, koji je otac Stojana, Ilije i Zaviše Mitrovića. Međutim, i patronimik Janković se od toga vremena spominje i zapisuje u dokumentima i privatnim papirima, iako ih se u dokumentima često oslovljava kao Mitroviće (negdje i Giancovich d' Mitrovich), a od udaje Zavišine kćerke Jelene Mitrović za Grka potpukovnika Todorina Dedu kao Dede Mitroviće.

⁴ B. Desnica, Istorija kotarskih uskoka II, Beograd 1951, 328.

⁵ Isto, 230-231.

⁶ Stampa coo: fratelli Dede Mitrovich, poslije 1766, 3. Arhiv Janković, Fascikla 1, Omot 1.

⁷ B. Desnica, Istorija kotarskih uskoka II, Beograd 1951, Beograd 1951, 262.

obzirom da je trajao rat, razmišlja kako su „sadašnje prilike takve da se u ovom redu pitanja narod mora spretno dovesti do saznanja šta je red i dužnost.“⁸ Po porodičnoj zbirci dokumenata *Stampe coo fratelli Dede Mitrovich* mlinove na Jankovića buku sagradio je Zaviša a obnavljao ih je njegov sin serdar Ilija, kako je zapisano 1731: „Nasljeđe istih sastoji se u zemljama u Biljanima, Islamu i drugdje, kuća koje su izgrađene od starijih (maggiori), mlinova u Obrovcu koje je izgradio pok. gosp. Zaviša uloživši u gradnju puno novaca, a obnovljenih nedavno od pok. serdara Ilije...“⁹ Godine 1731. vlasti naređuju svim radnicima i mlinarima da nasljednike serdara Ilije trebaju smatrati za vlasnike. Bili su to Ilijina sestra Jelena Dede Mitrović i njeni sinovi.

Jelena u junu 1757. ostavlja testamentom sve, tako i mlinove, sinu Petru: „Ostalo, međutim, koliko će mi se naći, da bude uredu ispunjeno, a rečeno obećano na nepokretnosti, mlinove, pokretne i sve drugo što mi pripada ostavljam mom dragom sinu kontu Petru Dede, a poslije njega njegovoj djeci, koliko muškoj toliko ženskoj, ali da budu rođena u zakonitom braku.“¹⁰ Zapisano je da su 1763. Mitrovići na Zrmanji imali sedam i po vodeničnih kola i da se tada vodio spor između braće Kirjaka i Petra i sestre im Jelisavete, i da je naređena je sudska zapljena iz koje vidimo da je u mlinovima bilo žitarica i novca i da je u njima radio poslovođa:¹¹ „6. septembar 1763. Obavjestio je Jakov Parenčić, bubnjar straže da je po nalogu ovog Suda od 3. tekućeg pošao u Obrovac u mlinove pod upravom konta Kirjaka i Petra, braće Dede Mitrović, na molbu kontese Jelisavete Dede Mitrović, sestre; držeći u rukama Zapovjed, naložio je Stojanu Volareviću, šefu i poslovođi nad sedam i po mlinova da mora držati pod zaustavljenom zabranom, i predati u njegove ruke svu pšenicu i novac radi rečenog uzroka, imajući u tri i po mlina u rifuzu 45 kvatri ječma i u druga četiri 47 kvarti , i tako imajući u rukama zapljenu sve pšenice i novca koji stoji na raspolaganju na račun mljevenja, po Zapovjedi naredio je da

⁸ Isto, 230.

⁹ Stampa coo: fratelli Dede Mitrovich, poslije 1766, 13-14. Arhiv Janković, Fascikla 1, Omot 1.

¹⁰ Isto, 31-32.

¹¹ Stampa coo:..., 45. Broj vodeničnih kola se mogao dijeliti, što je i ovdje slučaj.

se sve mora za osam dana poslati u kancelariju Prefektura u Zadru, pod pretnjom kazne od 500 dukata.“

Spor oko nasljedstva se vodio od šeste decenije do 1798. godine.¹² Otad mlinovima raspolaže Jelisavetina kći Fiorina, koja se udala za Luča (Lucio) Antonija Balbija, Krfljanina rodnom, bivšeg patricija vencijskog. S Fiorininim testamentom dogodio se obrt u cjepidlački dugom sporu. Da li zato što su bili bez djece, ona 1816. testamentom ostavlja sva imanja u Obrovcu i Ravnim kotarima upravo potomcima Kirjaka, svoga ujaka, odnosno njegovog sina Nikole Dede Jankovića, Đorđu, Kirjaku i Jelisaveti: „u apsolutnu svojinu..., mlinova na vodu koji se nalazi na prvoj kaskadi rijeke Zrmanje, koji su bili u vrijeme viteza Zaviše Mitrovića Jankovića...“¹³ Slijedi ugovor između Luča Antonija Balbija i Stefana Simića, koji 1827. unajmljuje tri mlinska kamena u trajanju od tri godine.¹⁴ Nije zabilježeno ko je tada upravljao s ostala četiri i po mlina. Nakon Balbijeve smrti 1828. mlinovi su nastavili raditi pod upravom Simića. Po raspoloživoj građi, poslije toga ne može se pratiti kako su i kada mlinice dospjele u drugo vlasništvo.

Danas su vodenice ruševine romantično divlje uokvirene kršom, stablima, zelenilom rijeke i slapom buka. Priroda je nadvladala nad građevinama: rastinje, šiblje, stabla smokve i vrbe obujmljuju svojim korjenjem i granjem klesanike, stijenje, zidove. Krovovi su davno propali, katun stupe se obrušio u rijeku, klesanici i nadvratnici se otkidaju. Ruševine na sjevernoj obali su vlasništvo porodica Baljci i Čude iz Muškovaca. One na južnoj obali su u vlasništvu Kuridža iz Bilišana. Da li će ih iko

ikad sačuvati od potpunog poništavanja? Uz to što su nečije vlasništvo, one su ujedno i spomenici kulture, vrste koje rapidno nestaje u Bukovici i Ravnim kotarima. Koliko mi je poznato, jedino jedna vodenica u Bribirskim Mostinama, obnovljena pred zadnji rat, može i danas samljati krušno brašno i pulu od kukuruza.

¹² Arhiv Jankovića, Fascikla 3, Omot 3.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.